

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НОРМАМИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

**О. П. СВІТЛИЧНИЙ, доктор юридичних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування
України**

E-mail: a.svetlichnyj@ukr.net

Анотація. У статті розкрито роль норм публічного права у захисті прав та законних інтересів людини і громадянина. Звертається увага на те, що питання захисту прав людини і громадянина нормами публічного права завжди викликало наукові дискусії серед вчених. Незважаючи на те, що окремі аспекти захисту прав та законних інтересів людини і громадянина досліджувалися вченими-адміністративістами, разом із тим у теорії адміністративного права існують проблемні питання, зокрема, це стосується теоретичного аналізу особливостей захисту прав людини і громадянина та їх законних інтересів нормами публічного права. Робиться висновок, що сучасне публічне право покликане захищати права і законні інтереси людини і громадянина, що є одним із основних завдань адміністративного права.

Ключові слова: захист прав людини і громадянина, законні інтереси, теоретичний аналіз, правове регулювання, публічне право, юридична регламентація.

Проблема захисту прав людини і громадянина нормами публічного права завжди викликала науковий інтерес. Окремі аспекти проблеми, що розглядається, досліджували такі вчені-правознавці, як В. Б. Авер'янов, Ю. П. Битяк, В. В. Галуцько, В. М. Гаращук, С. Т. Гончарук та ін. Разом із тим у теорії адміністративного права існують проблемні питання, що потребують подальшого дослідження.

Метою дослідження є теоретичний аналіз особливостей захисту прав людини і громадянина та їх законних інтересів нормами публічного права.

Виклад основного матеріалу. Існування публічного та приватного права має давню історію. Поділ права на дві складові стало основою розвитку права та правових відносин [1, с. 143]. Витоки публічного права починаються ще з часів Стародавнього Риму. У судовій практиці й юриспруденції Риму розрізняли дві галузі права – публічне *jus publicum* і приватне право *jus priwatum*.

Виникнення юридичного процесу і відповідно юридичної

процесуальної форми значної мірою пов'язують з виникнення державного суду у Римі, який виник разом з утворенням державних органів, оскільки був і залишається складовою державного апарату. Взагалі, римське право є загальновизнаною основою сучасного права, яке трансформувалось і продовжує трансформуватися залежно від місцезнаходження, часу, традицій, політичних поглядів кожної країни.

За сучасних умов базисом, на якому сформувалося правове регулювання захисту прав людини і громадянина та їх законних інтересів, відповідно до якого такі права та інтереси потребують юридичної регламентації, є конституційні основи правопорядку. Найважливіші суб'єктивні права і свободи закріплені в Розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України. Аналіз статей Конституції України дає підстави поділити основні права і свободи на: особисті (ст. ст. 27–35, 51–52); політичні (ст. ст. 36–40); економічні (ст. ст. 41–45); соціальні (ст. ст. 46–49); екологічні (ст. 50); культурні (ст. ст. 53–54). Наведений в указаних статтях Конституції перелік основних прав і свобод реалізується з найбільшою повнотою та ефективністю [2]. Більшість із них мають абсолютний характер, тобто є не тільки невідчужуваними, а й не підлягають обмеженню. Ця група прав і свобод громадян забезпечує недопустимість посягання державних органів, громадських організацій, службових осіб на життя, здоров'я, свободу, честь і гідність людини та недопустимість свавільного позбавлення її життя.

Водночас норми ст. ст. 65–68 Основного Закону закріплюють й обов'язки громадян в межах встановлених Конституцією України та нормами іншого законодавства правового порядку. Правове регулювання обов'язків особи здійснюється за допомогою відповідних прийомів або способів за формою відтворення державного примусу.

Виходячи із характеристики державного примусу, його визначають як метод державного впливу на свідомість та поведінку суб'єктів, на майно учасників правових відносин для запобігання правопорушенням, покарання та виправлення правопорушників, поновлення порушених прав тощо, який застосовується незалежно від волі та бажання зобов'язаних суб'єктів [3, с. 8–10].

Державний примус є одним із засобів правового забезпечення належної реалізації прав та інтересів людини і громадянина і залежно від мети, підстав та порядку застосування може поділятися на засоби відповідальності за неналежне виконання обов'язків та засоби захисту порушених прав.

Проте є прибічники й іншого, абсолютно протилежного підходу, відповідно до якого право на захист не є складовою чи елементом суб'єктивного права, а являє собою самостійне окреме суб'єктивне право, яке виникає лише в момент порушення чи оспорювання охоронюваного законом регулятивного суб'єктивного права та реалізується в рамках охоронного цивільного правовідношення, що

виникає при цьому [4, с. 16; 5, с. 14].

Водночас існує й інша думка, коли суб'єктивне право як вид і міра можливої поведінки уповноваженої особи зумовлюється наявністю у його складі трьох можливостей (повноважень): права вимагати належної поведінки від суб'єкта обов'язку (права на дії інших осіб); а також права, у випадку порушення другого, застосовувати заходи поновлення свого суб'єктивного права. І незважаючи на різноманітні погляди у юридичній науці щодо поняття та елементів суб'єктивного права, наявності чи відсутності третього його елемента та його змісту, існування окремого самостійного права на захист, слід визнати, що суб'єктивне право, не забезпечене конкретним способом захисту, залишається негарантованим, таким, що може у будь-який момент зазнати неправомірного впливу зовнішніх чинників [6, с. 27].

Способи захисту прав у багатьох випадках передбачені правовими нормами, які регулюють конкретні правовідносини. Важливим у питанні, що є публічним інтересом, на наш погляд, стало прийняття та проголошення Генеральною Асамблеєю ООН «Загальної декларації прав людини» від 10 грудня 1948 р. [7], якою встановлюється низка невід'ємних природних прав людини: всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах; кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність; всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом; усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації та інші.

Важливим кроком в захисті природних прав людини і громадянина стала Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Цей документ було прийнято в 1950 р. (набула чинності 4 листопада 1953 р.) та ратифіковано Верховною Радою України 17 липня 1997 р. Цією Конвенцією підтверджена глибока віра в основоположні свободи, які становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі і які найкращим чином забезпечуються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з другого боку, завдяки спільному розумінню і додержанню прав людини, від яких вони залежать [8].

Україна, ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, створила нову правову ситуацію в системі захисту прав людини та відкрила новий етап у розвитку вітчизняної юриспруденції у питаннях захисту інтересів особи. Ратифікована Конвенція стала частиною національного законодавства. Її положення дістали відображення в частині першій ст. 9 Конституції України, в якій зазначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

З метою поетапного прийняття та впровадження нормативно-правових актів України, розроблених з урахуванням законодавства

Європейського Союзу, Законом України від 21 листопада 2002 р. було схвалено Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [9].

Як зазначено в розділі IV Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, пріоритети мають надаватися законодавчим актам України, наближення яких до відповідних законодавчих актів Європейського Союзу сприятиме правовому забезпеченню заходів щодо формування ринкових відносин, конкурентного середовища та сприятливого інвестиційного клімату, створення сучасної ринкової інфраструктури, банківської, податкової та митної систем, створення сприятливого середовища життєдіяльності людини, захисту довкілля та раціонального природокористування, захисту прав споживачів, розвитку підприємницької діяльності, пріоритетних галузей економіки (агропромисловий, паливно-енергетичний комплекси, транспорт, зв'язок та інформатизація), включаючи систему захисту прав інтелектуальної власності і персональних даних, сферу зайнятості та охорони праці, а також щодо розроблення національних технічних правил та стандартів, гармонізованих з європейськими та міжнародними, зміцнення економічних зв'язків України та держав – членів Європейського Союзу. Особливим пріоритетом є всебічний захист прав і свобод людини.

У розвиток ратифікованої Конвенції Законом України від 18 березня 2004 р. було затверджено Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [10]. Метою адаптації законодавства України до законодавства ЄС є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом до держав, які мають намір вступити до нього. Істотним етапом цього процесу стало запровадження в нашій державі системи адміністративних судів, що відображає тенденції розвитку засобів захисту прав та інтересів особи у їх відносинах з державою [11]. Завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

Відповідно до частини другої ст. 2 КАС України до адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією чи законами України встановлено інший порядок судового провадження. Право на звернення до суду не обмежується використанням інших способів захисту прав та інтересу особи. Зокрема, до таких способів захисту належить адміністративний спосіб.

Наведене свідчить, що сучасне публічне право покликане захищати права і законні інтереси людини і громадянина. В основі суб'єктивних публічних прав нескладно побачити гарантії використання особою певної можливості здійснювати юридично значимі дії на власний розсуд у гарантованих відповідними нормами сферах організації та реалізації суспільно важливих людських відносин. Від приватних суб'єктивні права публічного характеру відрізняє те, що у відносинах, в яких вони формуються і реалізуються, зобов'язальною стороною, крім самого носія цих прав, як правило, виступає носій публічного влади – суб'єкт владних повноважень [12, с. 4].

Висновки і перспективи. Здійснений аналіз наукових доробок та нормативно-правових актів дає підстави стверджувати, що в сучасних умовах соціальної правової держави одним із основних завдань адміністративного права України є якомога повніша реалізація правових засад у сфері публічно-правових відносин прав та свобод людини і громадянина, а також дієвий захист законних прав та законних інтересів людини і громадянина у разі їх порушень з боку органів публічної влади, їх посадових осіб, які здійснюють владні функції відповідного до чинного законодавства. Запровадження і забезпечення рівноправності у стосунках людини з посадовими особами органів публічної влади повинно являти собою стрижень сучасного адміністративного права, що потребує переосмислення ряду ключових науково-теоретичних засад доктрини адміністративного права як самостійної галузі української юридичної науки.

Список літератури

1. Світличний О. П. Захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб нормами публічного та приватного права [Текст] / О. П. Світличний // Науковий вісник НУБіП України. – 2015. – Вип. 213. – Ч. 1. – С. 142–147. – (Серія «Право»).
2. Конституція України: прийнята Верховною Радою 28 червня 1996 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Шевчук О. М. Засоби державного примусу у правовій системі України [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / О. М. Шевчук. – Національний університет внутрішніх справ. – Х., 2003. – 20 с.
4. Ромовская З. В. Проблемы защиты в советском семейном праве [Текст]: автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук: спец. 12.00.03 / З. В. Ромовская. – Харьковский юр. ин-т. им. Ф. Э. Дзержинского. – Х., 1987. – 16 с.
5. Бутнев В. В. Понятие механизма защиты субъективных гражданских прав [Текст] / В. В. Бутнев // Механизм защиты субъективных гражданских прав. – Ярославль, 1990. – 234 с.
6. Білоусов Ю. В. Цивільний кодекс України [Текст]: коментар /

Ю. В. Білоусов ; за заг. ред. Є. О. Харитонова, О. М. Калітенко. – Одеса : Юридична література, 2003. – 1080 с.

7. Всеобщая декларация прав человека : Принята и провозглашена в резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 1948 г. : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

8. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 липня 1997 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр>.

9. Концепція Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 21 листопада 2002 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/228-15>.

10. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 березня 2004 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>.

11. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

12. Адміністративне право України [Текст] : законодавчі визначення: словник-довідник / укладачі Р. А. Калюжний, С. В. Петков. – Запоріжжя : КПУ, 2009. – 220 с.

References

1. Svitlychnyi, O. P. (2015). Zakhyst prav i zakonnykh interesiv fizychnykh ta yurydychnykh osib normamy publichnoho ta pryvatnoho prava [Protecting the rights and legitimate interests of individuals and legal entities norms of public and private law]. *Naukovui visnyk NULES of Ukraine: Seriya «Law»*, 213 (P.1), 142–147.

2. Law of Ukraine of June 28, 1996 «The Constitution of Ukraine». Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

3. Shevchuk, O. M. (2003). Zasoby derzhavnoho prymusu u pravovii systemi Ukrainy [Means of state compulsion in the legal system of Ukraine]. National University of Internal Affairs. Kharkiv, 20.

4. Romovskaia, Z. V. (1987). Problemy zashchity v sovetskom semeinom prave [Problems of protection in the Soviet family law]. Kharkiv Law Institute Dzerzhinsky. Kharkov, 16.

5. Butnev, V. V. (1990). Poniatie mekhanizma zashchity subiektyvnykh hrazhdanskikh prav [The concept of the mechanism of protection of subjective civil rights]. Yaroslavl, 234.

6. Bilousov, Yu. V., Kharytonov, Ye. O., Kalitenko, O. M. (2003). Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: komentar [The Civil Code of Ukraine]. Odessa: Yurydychna literatura, 1080.

7. The Universal Declaration of Human Rights: Adopted and proclaimed by resolution 217 A (III) of the General Assembly of December 10, 1948. Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

8. Law of Ukraine of July 17, 1997 «On ratification of the European Convention on Human Rights 1950, Protocol and protocol number 2, 4, 7 and 11 of the Convention». Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр>.

9. Law of Ukraine of November 21, 2002 «The concept of the National Programme of Adaptation of Ukraine to the European Union». Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/228-15>.

10. Law of Ukraine of March 18, 2004 «On the National Program of Adaptation of Ukraine to the European Union». Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>.

11. Law of Ukraine of July 6, 2005 «Code of Administrative Procedure of Ukraine». Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

12. Kaliuzhnyi, R. A., Pietkov, S. V. (2009). *Administrativne pravo Ukrainy: zakonodavchi vyznachennia: slovnyk-dovidnyk* [Administrative Law of Ukraine]. Zaporizhzhia: KPU, 220.

ЗАЩИТА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА НОРМАМИ ПУБЛИЧНОГО ПРАВА

А. П. Светличный

***Аннотация.** В статье раскрыта роль норм публичного права в защите прав и законных интересов человека и гражданина. Обращается внимание на то, что вопросы защиты прав человека и гражданина нормами публичного права всегда вызывали научные дискуссии среди ученых. Несмотря на то, что отдельные аспекты защиты прав и законных интересов человека и гражданина исследовались учеными-административистами, вместе с тем в теории административного права существуют проблемные вопросы, в частности, это касается теоретического анализа особенностей защиты прав человека и гражданина и их законных интересов нормами публичного права. Делается вывод, что современное публичное право призвано защищать права и законные интересы человека и гражданина, что является одной из основных задач административного права.*

***Ключевые слова:** защита прав человека и гражданина, законные интересы, теоретический анализ, правовое регулирование, публичное право, юридическая регламентация.*

PROTECTION OF THE RIGHTS OF MAN AND OF THE CITIZEN STANDARDS OF PUBLIC LAW

O. P. Svitlychnyy

***Abstract.** The article discloses the role of public law in the protection of the rights and legitimate interests of man and citizen. Draws attention to the fact that the protection of the rights of man and of the citizen standards of public law are always called a scientific discussion among scientists. Despite the fact that some*

aspects the protection of the rights and legitimate interests of man and citizen was investigated by scientists-administrative, however in the theory of administrative law there are problematic issues, in particular, it concerns theoretic analysis of the protection of the rights of man and citizen and their legitimate interests by public law. Concludes that modern public law is designed to protect the rights and legitimate interests of man and citizen, which is one of the main objectives of administrative law.

Keywords: *protection of the rights of man and citizen, legitimate interests, theoretical analysis, legal regulation, public law, legal regulation.*